

חברותא עם הרמב"ם

מה היה הרמב"ם אומר בסוגיות כמו מגזריות, גיוס ומימון לומדי תורה, כיצד היה רואה את המושג ראשית צמיחת גאולתנו, מה היה חזונו כשכתב את משנה תורה, ואיך נגיע לגאולה השלמה? לקראת חג השבועות "החיינו" את רבי משה בן מימון, גדול הפוסקים וההוגים של העולם היהודי, ושאלנו אותו שאלות חשובות ועכשוויות הנתונות על סדר יומו של עם ישראל

הרב ד"ר יוחאי מקבילי

שאלה ראשונה: איך היית מגדיר את עצמך? גם דתיים, גם חרדים ואפילו חילונים מזדהים איתך. באמת בלבית קצת.

"זו הבעיה שלכם. אני רואה זכות בזה שעד כה לא קוטלגתי, כי יש בי הכול, ובעיקר אהבת האמת, שהיא אהבת א-לוהים, ואהבה בלתי מותנית לעמי".

עוד מעט שבועות, חג מתן תורה. מה לדעתך המטרה של התורה?

"חשבתי שתיגע לזה בשאלה האחרונה. המטרה של התורה היא לתת לנו כלים שיאפשרו להתמודד עם החיים בצורה הטובה ביותר, ולחתור אל הטוב, אל האמת. המצוות נועדו לארגן את כוחות הנפש, ללמד את האדם להיות נכון, חיים מאוזנים, מאופקים, שקולים, להודות על הטוב. לבנות חברת מופת.

"יש מצווה אחת שהיא המקיפה והיסודית ביותר בעולם היהודי, אבל אם תשאל כמעט כל דתי: מה המצווה הכי תדירה בתורה? רק מעטים ידעו לענות. אני הקדשתי לה כמה פרקים: להידמות לה'. לעצב את האישיות שלך, לכוון את התודעה ואת המעשים שלך להשגת אמת. הדרך הישירה היא מדה בינונית שכל ידעה ודעה מכל הדעות שיש לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות רחוק שונה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם [=בודק] דעותיו תמיד, ומשער אותם, ומכון אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם" (דעות א, ד משנה תורה, ספר המדע, פרק א, הלכה ד).

"אין לנו סנהדרין היום, ולכן אין לשום רב סמכות מוחלטת. הסמכות יכולה להיווצר רק בידי ציבור שמאוחד - כשיתכנס. ואני מקווה שזה יהיה בקרוב, שתתחדש הסמיכה, כי ההזדמנות היום קיימת. את הדרך כבר סימנתי"

זו דרך האמצע של הרמב"ם, למצוא את שביל הזהב. זה מזכיר לי אימון אישי, וזו עבודה גדולה. לא ידעתי שזה כלול בתורה. ועדיין זה נשמע מאוד טבעי, אוניברסלי ומאוד חילוני. מה מיוחד בזה?

"נהדר שזה טבעי. 'כי כל הדברים הטבעיים מכונים מעשה ה'" (מו"נ א, 110 [מורה הנבוכים, חלק ג, פרק סו, פסקה 1]). גם לשמור על הגוף זה טבעי. אבל טבעי זה רק הבסיס, ההתחלה. השאלה הגדולה היא בשביל מה אנחנו עושים את זה, ועל זה צריך להשיב ולזכור כל הזמן: למען ה', למען האמת. ואת זה רוב הזמן אפילו שומרי המצוות אינם זוכרים.

"חשוב לקיים מצוות ולחבר את זה עם בריאות הגוף, אבל לא לשים את בריאות הגוף למטרה. המטרה היא לחיות חיים של תודעת ה' מתמדת, וזה חייב לבוא עם לימוד ותבונה. אחרת, גם אם מציאות החיים שלך נראית טובה, ייתכן שאתה בכלל חי באשליה. החיים חייבים להיות מכונים לאמת. לא נגיע אליה, אבל תמיד נהיה בדרך הנכונה".

אם כן, איך לומדים?
"תשמע, הלימוד שאני מציע הוא לא בהכרח מה שתלמיד בישיבה לומד, אבל זו המסורת היהודית העתיקה. באופן כללי מחלקים את הלימוד לשלושה חלקים. צריך להכיר טוב את התנ"ך, את ההלכה ואת התורה שבעל פה, ובשליש האחרון לפתח מה שלמדת, לחפש את החיבורים לחיים, לחפש את הסוד של החיים, לחשוב כמו יהודי" (ראו תלמוד תורה א, יא).

משמשפיע עליו שבח. לכן אם אתה רוצה לומר ביקורת, רפד אותה לפחות בפי חמישה דברי שבח".

את 'מעשה מרכבה' קוראים בהפטרות של החג. מה זה?

"בתרגום לימינו הייתי אומר שזה העיסוק במושגים המהותיים: מיהו ה' מהן ההוכחות לקיומו? מהי נפש האדם? מהם חיים? מהם מלאכים? אלו בדיוק הדברים שבהם פתחתי את ספר משנה תורה, דווקא משום שתלמידי ישיבות אינם לומדים אותם. והרי המצווה הראשונה היא לדעת את ה', ואם לא תשאל ותלמד, איך תדע!?"

טוב, כתבת ספר הלכה של אלף פרקים - משנה תורה - ותכנתת שכולם יפסקו על פיו?

"רציתי שתהיה חוקה מוסכמת למדינה שברך, 'תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם', ולא אלפי תורות. לימוד תורה של חיים, ולא רק חיים של לימוד תורה. שהאדם הפשוט יוכל לראות שהתורה נוגעת בכל תחומי החיים: במרחבים הפרטיים, המשפחתיים, הקהילתיים וגם במה שאבד לנו בחורבן ובגולה: במוסדות האומיים - המשפט, המקדש, השלטון, ניהול מדינה, הצבא ועוד. כי היהדות היא לא רק בבית המדרש ובבית הכנסת. צריך שתקום לנו אליטה בכל תחומי החיים והמדינה. טוענים נגדי שאני תובע הרבה, שאני אליטיסט. וזה נכון, אבל זה אליטיזם מסוג אחר: לא של מועדון סגור אלא של אחריות רחבה. על האדם לפעול בכל נקודות החיים בתורה ובחוכמה. ולכן יש מקום לכל אחד.

"אין לנו סנהדרין היום, ולכן אין לשום רב סמכות מוחלטת. הסמכות יכולה להיווצר רק בידי ציבור שמאוחד - כשיתכנס. ואני מקווה שזה יהיה בקרוב, שתתחדש הסמיכה, כי ההזדמנות היום קיימת. את הדרך כבר סימנתי: 'נראין לי הדברים, שאם הספימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דינין ולסמך אותן - הרי אלו סמוכים... אם כן, למה היו החכמים מצטערים על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל? לפי שישאל מפרשין ואי אפשר שישפיעו בלון, ואם היה שם סמוך מפי סמוך - אינו צריך דעת בלון, אלא דין דיני קנסות לכל, שהרי נסמך מפי בית דין. והדבר צריך ה'כרע'" (סנהדרין ד, 2א).

הלוואי. אנחנו לקראת ו' בסיון, חג מתן תורה, אז נקווה שתיווצר הסכמה והתורה תתאחד.

"אל תיפגע, אבל כאן הבעיה - במחשבה שלך! זו בורות וחורבן החלום. אנחנו לא רק בחג מתן תורה! אנחנו בחג עלייה לרגל (ודרך אגב, עליתי להר הבית!). אנחנו בחג הביכורים במקדש. אנחנו בסיום ספירת העומר שהתחילה בקציר שיבולי העומר, בחיבור לאדמה. וחג השבועות יכול לחול גם בז' בסיון, אם מחדשים את קידוש החודש (וחוץ מזה יש טטיות שהצטברו והגיע הזמן לתקן). את התמונה הגדולה אנחנו שוכחים. את החלום. את החזון. ולכן ספר ההלכה שכתבתי נוגע בכל התמונה הגדולה".

אנחנו כבר יותר משנה וחצי במלחמה שפרצה פתאום. איזה סוג של תשובה עלינו לעשות?

"תתחיל מהטבעי. שכחנו שצריך להליחם ולנצח. כשחכמים קבעו שבית ראשון נחרב בגלל עבודה זרה הסברתי שלא מדובר באיזה עונש שמימי, כאילו שה' מחזיק פנקס: אה, עבדת פסל, אז עונשך חורבן. אלא זו תוצאה טבעית והגיונית של המעשה. הם היו שקועים באשליות שקר של עבודה זרה, ובצורת מחשבה כזו (קונספציה) הם לא התכוונו למלחמה.

"כך גם כתבתי באגרת לחכמי מונפליה: 'זו היא שאבדה מלכותנו והחריבה היכלנו [=בית המקדש], והגיעתנו עד הלום [=גלות], שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלו הדברים של דברי החזנים בכוזבים [=אסטרולוגים] - שדברים אלו הם

עקר עבודה זרה, כמו שבארגו בהלכות עבודה זרה - טעו ונהו אחריהו, ודמו שהם חכמות מפארות, ושיש בהם תועלת גדולה, ולא נתעסקו לא בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות אלא דמו שאותן הדברים יועילו להם, ולפיכך קראו אותם הנביאים 'סכלים' ו'אוילים'. ודאי סכלים היו! ואחרי היתה אשר לא יועילו ה'כלו'. זו העבירה: שלא התכוונו למלחמה ולא הבינו מי האויב האמיתי. נשמע לך מוכר?"

יש היום ויכוח אקטואלי לגבי פטור מגיוס לומדי תורה ולגבי חובת מימון לומדי תורה. מה דעתך?

"זה לא אקטואלי. זה ישן. את דעתי כבר כתבתי: אין פטור לשום לומד תורה ממלחמת מצווה, כולם-כולם חייבים. אפילו כוהנים (מלכים ומלחמות ז, ד, ח). ובעניין מימון לומדי תורה, אני חושב שמצווה גדולה לתרום ולעזור להם, אבל לא בכספי מיסים, שנלקחים בכפייה. נוסף על כך שזה חילול השם ומדובר בדבר שמבזה את התורה ומכפיף אותה למימון. בלי תלות בזה, אני חושב שלימוד תורה במובנו הרחב מאוד הוא לא רק עוד דף גמרא אלא לימוד שנוגע בחיים ותורה שלמה, הוא הדבר הכי גדול שיש בעולם.

"לא אכפת לי שחולקים עלי, צפיתי את זה, אבל אני עומד לומר את דעתי, שהיא תוצאה של חקירה עמוקה וחיפוש האמת: 'כבר רציתי לא לדבר בזה הצווי, כי הוא ברור, וגם יודע אני שדברי בו לא ימצאו חן בעיני רב הגדולים בתורה, ואולי בעיני כלם; אבל אומר ולא אֶחשש, מבלי לשאת פנים למי שדבר לפני ולא למי שנמצא. דע, כי זה כבר אומר: 'אל תעשה התורה קרדס לקפר בה' - בלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה'" (פירוש המשנה אבות ז, ד).

"אנחנו לא רק בחג מתן תורה! אנחנו בחג עלייה לרגל (ודרך אגב, עליתי להר הבית!). אנחנו בחג הביכורים במקדש. את התמונה הגדולה אנחנו שוכחים. את החלום. את החזון. ולכן ספר ההלכה שכתבתי נוגע בכל התמונה הגדולה"

אפשר גם ללמוד תורה וגם להתגייס לצבא?
"לדעתי לא רק שזה אפשרי, אי אפשר אחרת. וכל שילוב אחר אינו השילוב הראוי".

כתבת משהו על נושא החטופים?
"לא חטופים של מימנו. כל מה שכתבתי היה במסגרת תשלום כופר ממוני, כמו לעניים. וגם אז יש חשיבות גדולה, אבל גם מגבלות. לא כתבתי על הנושא בהלכות מלחמה, כי לא הייתה מציאות כזו. אבל אני חושב שיש לכם בשלות וגם הזדמנות לכתוב הלכה למציאות העכשווית ולהבחין בין אסטרטגיה לטקטיקה. מניסיון אני אומר לכם שאין לכם מושג איך חושבים המוסלמים, והגיע הזמן שתכירו אותם לעומק.

"אני הכרתי אותם לעומק, וכתבתי על כך: 'ואתם אחינו דעו כי ה' השליכנו ברב עוונינו באמה הזו, כלומר האמה הישמעאלית, רבת המשטמה לנו, והמתחכמים [בתכוננים] להרע לנו ולשנא אותנו... ולא עמדה על ישראל כלל אמה צורתית יותר ממנה, ולא היה מי שהפליג בהכענתנו והשפלתנו וחיזק שנאתנו כמותם... ואנחנו על אף היותנו סובלים את הנעצתם ושקריותם וכזביותם מה שאין ביכלת האדם לסבלו... ועם כל זה אין אנו נצולים מעצמת צרותיהם והתנפלויותיהם [טבח] בכל זמן. אלא כל מה שסבלנו והעדרנו להיות בשלום

"אין אצלי תפיסה שגאולה שלישית היא האחרונה והתהליך בלתי הפיך. זה תלוי בנו, ועלינו להתאמץ הרבה כדי לזכות להשגחת ה' בלי אשליות. להרחיב את העשייה הלאומית הנכונה ולהציע תורה רחבה ומלאה תבונה שנוגעת ברבים ושתואמת לגדלות ההזדמנויות שיש לנו היום"

של הטבעי והא-לוהי, של ישראל והעמים, מעניקה תפיסה שלמה ומרעננת גם לזמן הזה, גם בהלכה המקיפה וגם בהגות ובאמונה. לכן גם אם לא תסכימו, כדאי שתכירו את האפשרות הטובה שהנחתי לפניכם."

הרב ד"ר יוחאי מקבילי, עורך ראשי ומבאר של ספרי הרמב"ם ויוזם 'מפעל משנה תורה' להגשתו, עוסק היום בסדרת ספרים 'שירה חדשה' סביב מעגל השנה. חפשו: Rambam.plus

גרועים יותר. בסך הכול ההתקדמות תלויה בתעוזה שלנו. בזמני הייתה הידרדרות במצב התורה והעם, אבל עצרתי אותה, וכך כתבתי בהקדמתי למשנה תורה: 'ומפני זה נערתתי חצני [=לקחתי יוזמה], אני משה ברבי מימון הספרדי, ונשענתי על הצור ברוך הוא, ובינתי בקל אלו הספרים', אז תלמדו היטב, תסתכנו ותהיו גדולים! "והשני, שלצד החזון והיוזמה תמיד צריך לדעת מתי לעצור: 'דהינו שאם תעצור אצל הספק, ולא תוליד את עצמך שולל להאמין שיש הוכחה לגבי מה שלא הוכח, ולא תחפז ותדחף ותפסק לשלל את כל מה שלא הוכחה סתירתו, ולא תשאף להשיג את מה שאינך יכול להשיג - אז תשיג את השלמות האנושית, ותהיה בדרך ר' עקיבה עליו השלום שנגנס בשלום ויצא בשלום' (מו"נ א,לכב).

"הסכנה רובצת תמיד. גם בהיבט הלאומי, אין אצלי תפיסה שגאולה שלישית היא האחרונה והתהליך בלתי הפיך. זה תלוי בנו, ועלינו להתאמץ הרבה כדי לזכות להשגחת ה' בלי אשליות. להרחיב את העשייה הלאומית הנכונה ולהציע תורה רחבה ומלאה תבונה שנוגעת ברבים ושתואמת לגדלות ההזדמנויות שיש לנו היום.

"ובכן, יש לנו הרבה מה להודות והרבה מה לתקן, וכך סיכמתי: 'כללו שלדבר: לעולם יצעק [=יתפלל] אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים, ויתן הודיה על שעבר ויודה וישבח כפי כחו'" (ברכות יא, כו).

לא הספקתי לשאול כל מה שרציתי, אבל מילה אחרונה?

"כדאי פשוט לקרוא וללמוד את מה שכבר כתבתי. היום זה קל מאי-פעם. והתורה השלמה שאני מציע במשנה תורה, של גוף ונפש, של פרט ושל אומה-מדינה,

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד' (הפרק האחרון במשנה תורה, הלכה ב), כלומר ריבונות עצמאית בארץ ישראל היא ימות המשיח. ומדינת ישראל השלישית היא נס. תראה, המציאות מורכבת, ובאמת כמו שכתבתי: 'וכל אלו הדברים וכו' צא בקו - לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו' (שם, הלכה ג).

"לא צפיתי שכאשר סוף-סוף נשוב לארץ רבים לא יהיו שומרי תורה ומצוות, ולא צפיתי שרבים משומרי תורה ומצוות יתרכזו רק בארבע אמות של עצמם ויחלמו רק על הלכות פרטיות. הגיע הזמן לפתח הלכות מדינה ולקדם את פיתוח המדינה בכלים הכי מתקדמים, בחזון של הכרת א-לוהים. אם נשיאי האימפריה הגדולה יכולים לדבר חזון יהודי, אין סיבה שאנחנו לא נחשוב בריבונות ובגדול על החזון שלנו. אנחנו בדרך של ימות המשיח, זה תהליך שאורך זמן, וצריך סבלנות ופרספקטיבה".

איך נראה מלך המשיח?

"את זה קובעים רק בסוף, במבט לאחור. הרי כל שלטון יהודי צריך לנסות לממש חלקים מהשאיפה הגדולה והנכונה. ורק אם מימש את כל החזון, אז יודעים שזהו המשיח. אבל אם לא, הוא מלך כשר אבל לא המשיח. בינתיים אנחנו מתקדמים מאוד בהרבה תחומים ובהרבה מן הזמן בדרכים שנראות ממש נס: בריבונות, בקיבוץ גלויות, בהיכרות עם הזהות הגדולה שלנו. ואנחנו גם נסוגים במעט תחומים ובמעט מן הזמנים, שזה אסון: בריבונות, בקיבוץ גלויות, בהיכרות עם הזהות הגדולה שלנו. וכבר הסברתי שדברים רעים אינם מקזזים את הדברים הטובים.

"ועוד שני דברים בנוגע לתהליך. הראשון הוא שאיני מאמין בתפיסת 'ירידת הדורות', שאנחנו רק נהיים

"איני מאמין בתפיסת 'ירידת הדורות', שאנחנו רק נהיים גרועים יותר. בסך הכול ההתקדמות תלויה בתעוזה שלנו. בזמני הייתה הידרדרות במצב התורה והעם, אבל עצרתי אותה"

אתם - הם מעוררים עלינו סקסוכים ומלקמות, כמו שתאר לנו דוד 'אני שלום, וכי אדבר - המה למלקמה' (איגרת תימן).

"חייבים להכיר את הפילוסופיה שלהם כדי לדעת להתמודד עם התוצאות שלה. לא רק בפילוסופיה הפנימית שלהם אלא בדרך שהם תופסים אותנו, לא מאמינים, ועל העידוד שבו הם רואים את המריבות בינינו, חולשה שמזמינה אותם להילחם בנו.

"אני מכיר את זה: 'היראה בלבם (של היהודים) מפניכם גדולה מיראתם את א-להיהם, כי הם עם אשר לא יבין. אין הם פורצים קאיש אַחַד להלחם בכם, אלא רק בתוככי קריות בצורות או מעבר לחומות, ואולם זה בזה הם נלחמים בגבורה. הם נראים לה מלָקְדִים, אך לבותיהם מפלגים, כי הם עם אשר לא ישפיל להבין'" (הקוראן, סורה 13, 59, בתרגום אורי רובין).

האם המדינה של היום היא ראשית צמיחת גאולתנו?

"מצטער, איני מכיר את הביטוי. אבל אל תתעסק בסמנטיקה אלא בעיקרון. אני פסקתי: 'אמרו חקמים:

עולם קטן

מקבלים תורה

בס"ד, גיליון 999 | במדבר - שבועות יום ו', ג' בסיון ה'תשפ"ה

זה מה שקרה כשניסינו לחזור בזמן ולקבוע חברותא עם האמורא אביי ועם הרמב"ם